

Joanna Skuza

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-6450-6922

SZARA STREFA TYTONIOWA W POLSCE**Wprowadzenie**

Wymiary, gramatura oraz wartość rynkowa to główne determinanty sprzyjające nielegalnemu obrotowi tytoniu. Z uwagi na wysokie działanie uzależniające nikotyny zawartej w tytoniu popyt na wyroby tytoniowe charakteryzuje się niewielką elastycznością cenową. Wysokie obciążenie podatkowe nie ogranicza konsumpcji, lecz przenosi ją w kierunku szarej strefy. Szara strefa tytoniowa oferuje wyroby znacznie tańsze od tych, które są dostępne na legalnym rynku. Niskie koszty produkcji i wysoki poziom popytu determinują wysokie dochody podmiotów funkcjonujących w szarej strefie. Działając poza prawem, sprzedawcy nie podlegają przepisom zdrowotnym ani regulacjom prawnym warunkującym wiek konsumenta. Udział szarej strefy w rynku wyrobów tytoniowych w Polsce w latach 2015–2020 ulegał systematycznemu spadkowi. W I kwartale 2021 r. wartość udziału osiągnęła wynik najniższy w historii badań tego zagadnienia.

Celem artykułu jest omówienie poziomu szarej strefy i identyfikacja determinant wpływających na jej poziom w latach 2015–2020. Dla osiągnięcia zamierzonych celów przeprowadzono dogłębną analizę dostępnej literatury krajowej oraz międzynarodowej, a także raportów. Wniosku sformułowano dedukcyjnie.

Istota szarej strefy

Szara strefa to termin powszechnie stosowany. Określa on zjawisko prowadzenia działalności poza obiegiem podlegającym kontroli państwa. Zjawisko gospodarki nieformalnej, określanej mianem *szarej strefy*, budzi zainteresowania socjologów i ekonomistów, ponieważ stanowi impuls do badań nad jego społecznymi cechami oraz jego wpływem na gospodarkę państwową¹. Istotnym punk-

¹ G. Gołębiowski, *Zjawisko szarej strefy z uwzględnieniem gospodarki polskiej*, „Współczesna Ekonomia” 2007, nr 1, s. 17–18.

tem wyjścia do rozważań teoretycznych na temat szarej strefy stanowi badanie M.G. Allinghama i A. Sandmo na temat szarej strefy w obszarze podatku dochodowego. Według badaczy działania w szarej strefie determinują uchylanie się od podatków bezpośrednich i pośrednich. Przestrzeganie prawa i płacenie podatków zależne jest od oczekiwanych korzyści i kosztów możliwych do poniesienia. Korzyści wynikające z nieprzestrzegania prawa podatkowego wynikają z indywidualnej krańcowej stawki podatkowej oraz indywidualnego poziomu rzeczywistych dochodów. Szacowany koszt nieprzestrzegania prawa wynika z działań państwa, które dotyczą przeprowadzanych czynności kontrolnych i nakładanych grzywien. Uwzględniając koszt alternatywny działalności w szarej strefie, należy uwzględnić również moralność jednostki i koszty związane ze sferą psychiczną. Decyzja jednostek o całkowitym bądź częściowym udziale w szarej strefie stanowi wynik rozważań nad korzyściami i możliwymi do poniesienia kosztami alternatywnymi².

W związku z powyższym szara strefa stanowi działalność gospodarczą, której czynności omijają rządowe regulacje prawne (w tym podatkowe), a także znajdują się poza wiedzą organów państwa. Obejmuje transakcje pieniężne i niepieniężne o charakterze prawnym, czyli wszelką działalność, która podlegałyby opodatkowaniu, gdyby została zgłoszona odpowiednim władzom³. Według V. Kannianen, J. Pääkönen i F. Schneidera podwyżki podatków jednoznacznie zwiększają rozmiar szarej strefy ekonomicznej, natomiast wysoka dostępność dóbr publicznych finansowanych podatkami znacznie obniża jej rozmiar⁴. Zjawisko szarej strefy obecne jest we wszystkich państwach świata. Jej poziom zależny jest od kultury danego kraju oraz stopnia jego rozwinięcia.

Szara strefa w branży tytoniowej

Rynek wyrobów tytoniowych jest znacznie szerszy od rynku papierosów. Zgodnie z dyrektywą w sprawie wyrobów tytoniowych⁵ rynek ten poza papierosami obejmuje również: tytoń do samodzielnego skręcania papierosów, tytoń fajkowy, cygaretki, cygara, wyroby bezdymne, wyroby ziołowe do palenia, papierosy elektroniczne oraz nowatorskie wyroby tytoniowe. Szara strefa obecna jest we wszystkich wskazanych segmentach rynku, a według szacunków ekspertów jej wartość w zakresie rynku papierosów stanowi największą część szarej strefy tytoniowej ogółem⁶.

---

² M.G. Allingham, A. Sandmo, *Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*, „Journal of Public Economics” 1972, no. 1, s. 323–338.

³ F. Schneider, A. Bühn, *Shadow economy: estimation methods, problems, results and open questions*, „Open Economics” 2018, vol. 1, issue 1, s. 1–29.

⁴ V. Kannianen, J. Pääkönen, F. Schneider, 2004. *Fiscal and Ethical Determinants of Shadow Economy: Theory and Evidence*, „HECER Discussion Paper” 2004, no. 30, s. 1–28.

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/40/UE z 3 kwietnia 2014 r.

⁶ Instytut Doradztwa i Badań Rynku Almares, *Empty Pack Survey. Poland Q1 2021*.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) definiuje nielegalny handel wyrobami tytoniowymi jako wszelkie praktyki bądź zachowania zabronione przez prawo, które dotyczą produkcji, wysyłki, odbioru, posiadania, sprzedaży lub zakupu wyrobów tytoniowych⁷. Nielegalny handel przejawia się w postaci przemytu, podróbki, a także klasyfikacji produktów w sposób pozwalający na ominięcie ich opodatkowania. Szara strefa tytoniowa jest zjawiskiem globalnym, obejmującym wszystkie kontynenty i kraje niezależnie od poziomu dochodów ich mieszkańców. Wyroby tytoniowe są łatwe w transporcie i charakteryzują się rentownym stosunkiem ryzyka do zysku, a zatem należą do towarów najczęściej przemycanych na świecie⁸. Nowym zjawiskiem jest pojawienie się szarej strefy na rynku wyrobów nowatorskich. W danym segmencie rynku w obszarze szarej strefy funkcjonują wkłady tytoniowe do podgrzewaczy tytoniu. Są one legalnie produkowane w krajach, gdzie ich cena jest stosunkowo niska, a następnie przemycane do Polski. Z uwagi na niewielki udział wyrobów nowatorskich w rynku wyrobów tytoniowych, a także krótki okres funkcjonowania tych produktów na rynku (wprowadzono je na polski rynek w kwietniu 2017 r.) nie zidentyfikowano jeszcze rozmiaru ich szarej strefy w Polsce⁹.

Rozmiar szarej strefy tytoniowej w Polsce

Poziom szarej strefy tytoniowej w Polsce w latach 2015–2020 ulegał systematycznemu obniżaniu. Rozważania nad jej poziomem należy rozpocząć od identyfikacji przyczyn jej wysokich rozmiarów w 2015 r. Jako najczęściej wskazywaną przyczynę wzrostu szarej strefy tytoniowej w latach 2011–2015 wymienia się nieracjonalną politykę podatkową państwa w stosunku do wyrobów tytoniowych. Obciążenia podatkowe ulegały systematycznym podwyżkom, co miało negatywny wpływ na rynek, a rząd nie wykazywał istotnego zaangażowania w zakresie działań skutkujących przeciwdziałaniem wzrostowi szarej strefy w Polsce. Tak wysoki poziom szarej strefy tytoniowej wpływał negatywnie przede wszystkim na przedsiębiorców, którzy mierzyli się ze spadkiem wolumenu legalnej konsumpcji oraz intensyfikacją działań nieuczciwej konkurencji ze strony podmiotów działających nielegalnie. Po 2015 r. zaprzestano podnoszenia stawek podatku akcyzowego, a także wprowadzono szereg zmian legislacyjnych dotyczących m.in.:

- doprecyzowania i uszczelnienia zasad powstawania i funkcjonowania pośredniczących podmiotów tytoniowych,

⁷ *Ramowa Konwencja Tytoniowa Kontrola*, <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf> (10.04.2021).

⁸ E. Allen, *The Illicit Trade in Tobacco Products and How to Tackle it*, „World Custom Journal” 2011, vol. 6, no. 2, s. 121–130.

⁹ *Szara strefa 2021*, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych 2021, s. 28–35.

- wprowadzenia zmian w sprawie zabezpieczeń akcyzowych wymaganych od podmiotów pośredniczących,
- nałożenia na podmioty pośredniczące oraz przedsiębiorców zagranicznych posiadających oddział z siedzibą na terytorium kraju obowiązku przekazywania danych dotyczących masy skupionego surowca tytoniowego,
- wprowadzenia systemu monitorowania upraw i transakcji dotyczących obrotu surowcem tytoniowym,
- wprowadzenia obowiązku wpisu do rejestru każdego producenta tytoniowego,
- wprowadzenia obowiązku raportowania danych dotyczących uprawianego, produkowanego, magazynowanego, niszczonego i zbywanego surowca tytoniowego¹⁰.

Wraz ze zmianami legislacyjnymi wprowadzono również zmiany na poziomie operacyjnym, do których zaliczyć należy:

- utworzenie Krajowej Administracji Skarbowej,
- wzmocnienie koordynacji działań pomiędzy niezależnymi służbami a instytucjami państwowymi,
- nawiązanie współpracy i wzmocnienie koordynacji działań Centralnego Biura Śledczego ze służbami zagranicznymi¹¹.

Jak wspomniano, szczytowy poziom szarej strefy tytoniowej w Polsce został osiągnięty w 2015 r., gdy udział wyrobów nielegalnych stanowił blisko 1/4 całego rynku tytoniowego¹². W zależności od opracowań poziom ten przypisywany jest również dla roku 2013¹³ oraz 2016¹⁴. Pomimo systematycznego zwiększania stawek akcyzy wpływy budżetowe z tego tytułu zwiększały się wyłącznie do 2012 r. W latach 2013–2015 odnotowywano spadki wpływów budżetowych, co stanowi potwierdzenie działania krzywej Laffera. Tempo kurczenia się legalnego rynku w danym okresie oszacowano na blisko 10% rocznie przy zmniejszeniu konsumpcji danych dóbr o 2–3% rocznie. Oznacza to, że pozostałe 7–8% zmiany stanowiło wzrost udziału szarej strefy tytoniowej w Polsce¹⁵.

Szara strefa na rynku tradycyjnych wyrobów tytoniowych

Polska należy do kręgu państw o najniższych stawkach akcyzy na papierosy w Unii Europejskiej, jednak jej poziom nadal stanowi jedną z kluczowych przyczyn korzystania z produktów szarej strefy tytoniowej. Podatki, czyli VAT i akcyza

¹⁰ *Walka z szarą strefą wyrobów tytoniowych*, „Business Paper #4” 2018, s. 2–18.

¹¹ *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, CASE 2020, s. 16–58.

¹² *Przeciwdziałanie szarej strefie w Polsce 2016*, The Global Compact Network Poland 2016, s. 50–97.

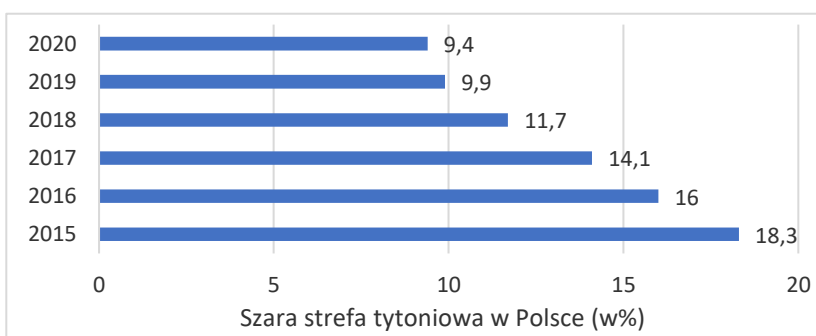
¹³ *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, CASE 2018, s. 16–57.

¹⁴ *Szara strefa to nieuczciwa konkurencja*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców 2016, s. 10–22.

¹⁵ *Szara strefa 2021*, s. 30–33.

łącznie, stanowią blisko 81% ceny paczki papierosów. Oznacza to, że podmioty sprzedające wyroby tytoniowe bez właściwego opodatkowania mogą narzucać wysoką marżę oferowanym produktom. W efekcie ewentualne kary w przypadku wykrycia nielegalnej działalności w połączeniu ze stosunkowo niskim prawdopodobieństwem ich wykrycia są postrzegane jako działanie opłacalne. Zasądzone kary są nieadekwatnie niskie w stosunku do osiągniętych zysków. Najczęściej przytaczanymi negatywnymi aspektami działania szarej strefy tytoniowej są wielomiliardowe straty budżetu państwa wynikające z nieodprowadzania należnych podatków. W opinii Instytutu Prognoz i Analiz Gospodarczych spadek udziału szarej strefy w rynku tytoniowym w 2020 r. wynikał z kombinacji takich czynników, jak: brak skokowych i niezapowiedzianych z wyprzedzeniem podwyżek stawek podatku akcyzowego, sukcesywne wdrażanie zmian legislacyjnych, wzrost dochodów rozporządzalnych konsumentów, zaostrzenie kontroli rynku oraz wzrost cen wyrobów nielegalnych na nielegalnym rynku¹⁶.

Instytut Doradztwa i Badań Rynku Almares opublikował raport dotyczący rozmiarów szarej strefy rynku papierosów. W badaniu Instytutu przeanalizowano 70 polskich miast. Próba badawcza wyniosła 17 tys. pustych paczek papierosów oraz blisko 342 tys. wypalonych papierosów. Dane zaprezentowane w raporcie przedstawiono na wykresie 1.

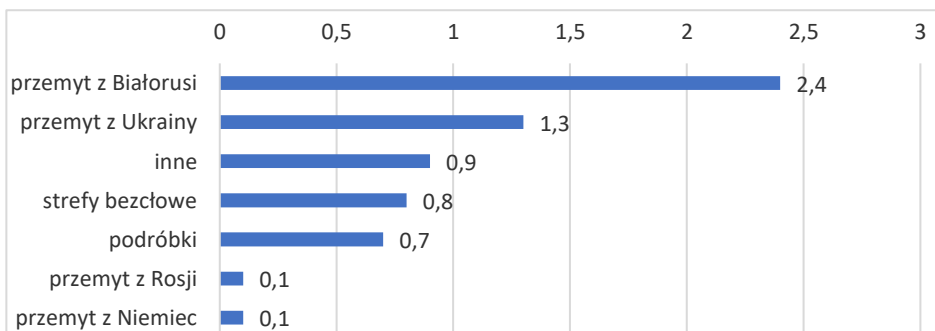
Wykres 1. Szara strefa w rynku wyrobów tytoniowych w Polsce [%]

Źródło: opracowanie na podstawie: Empty Pack Survey. Poland Q1 2021.

Udział nielegalnego handlu papierosami w polskim rynku tytoniowym maleje sukcesywnie od 2015 r., gdy przekraczał 18,3%. W ciągu 5 lat udział zmniejszył się o 8,9 p.p., dzięki czemu Polska stała się jednym z liderów Unii Europejskiej w walce z szarą strefą na rynku wyrobów tytoniowych¹⁷. W przeciwdziałaniu szarej strefie tytoniowej kluczowa jest identyfikacja jej źródeł (wykres 2).

¹⁶ *Ibidem*, s 28–29.

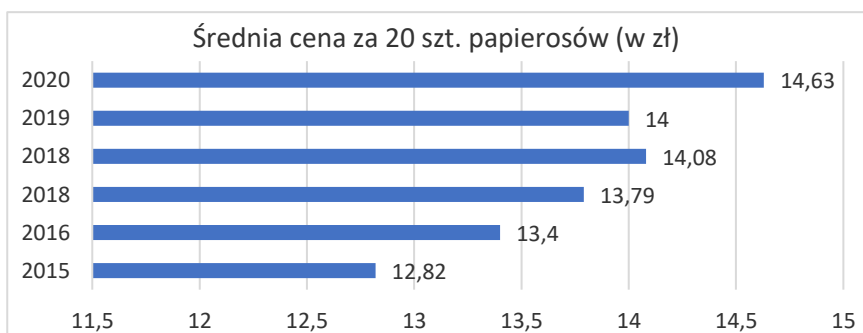
¹⁷ *Ibidem*, s. 29–30.

Wykres 2. Źródła szarej strefy tytoniowej w I kwartale 2021 r. [p.p.]

Źródło: opracowanie na podstawie: Empty Pack Survey. Poland Q1 2021.

Zgodnie z wynikami opublikowanymi w raporcie przemyt z Białorusi i Ukrainy to główne źródła szarej strefy tytoniowej w Polsce. Statystyki dotyczące produkcji papierosów na Białorusi są utajnione. Dane statystyczne dotyczące średnich cen tamtejszych papierosów Bielstat zaprzestał publikować w 2017 r.¹⁸ O atrakcyjności wyrobów tytoniowych z Ukrainy i Białorusi niewątpliwie świadczy ich cena. Według źródeł internetowych średnia cena paczki papierosów na Ukrainie w 2021 r. wynosi 7,72 zł, natomiast na Białorusi – 5,40 zł¹⁹. Średnia cena paczki papierosów w Polsce nadal jest kilkakrotnie wyższa od cen u wschodnich sąsiadów. Kształtowanie się średniej ceny papierosów w Polsce w badanym okresie ukazano na wykresie 3.

Wykres 3. Średnia cena paczki papierosów w Polsce w latach 2015–2020 [zł]

Źródło: opracowanie na podstawie: stat.gov.pl (18.11.2021).

¹⁸ <https://www.belstat.gov.by/en/ofitsialnaya-statistika/real-sector-of-the-economy/prices/consumer-prices/annual-data/population-consumer-expenditures-pattern-in-the-republic-of-belarus-for-computation-of-consumer-pric/> (28.11.2021).

¹⁹ <https://www.cenynaswiecie.pl/> (28.11.2021).

W badanym okresie średnia cena paczki papierosów w Polsce ulegała stałemu wzrostowi. Jej wartość w 2020 r. osiągnęła 14,63 zł, co może wpływać na skłonności konsumentów do sięgania po papierosy pochodzące z nielegalnego rynku. Analizując wykres 1 i 3, dostrzec należy relatywnie niski spadek udziału szarej strefy na rynku wyrobów tytoniowych między 2019 a 2020 r. W analogicznym okresie na wykresie 3 wykazano wzrost średniej ceny papierosów o 63 gr tuż po jej obniżeniu między latami 2018 i 2019 o 8 gr.

Na szarą strefę w Polsce składają się dwa kluczowe zjawiska. Pierwszym z nich jest przemyt, drugim natomiast nielegalna produkcja wyrobów tytoniowych w kraju. Skalę nielegalnej produkcji wyborów tytoniowych w Polsce zobrazowano w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba nielegalnych fabryk i miejsc do przechowywania i konfekcjonowania tytoniu w Polsce w latach 2015–2020

Podjęte czynności	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zlikwidowane fabryki produkujące papierosy	9	26	12	19	20	20
Ujawnienie miejsc w których przechowywano i konfekcjonowano tytoń	59	46	20	22	20	14

Źródło: raporty statystyczne z działalności CBŚP za lata 2015–2020.

Utrzymująca się wysoka liczba sukcesywnie likwidowanych nielegalnych fabryk produkujących papierosy ukazują, że działalność w tym obszarze szarej strefy jest nadal wysoka. Obniżeniu uległa natomiast liczba ujawnianych miejsc, w których przechowywany i konfekcjonowany jest tytoń. Źródeł niskiego udziału szarej strefy w rynku tytoniowym doszukiwać się można także w skuteczności działań Centralnego Biura Śledczego Policji (tabela 2).

Tabela 2. Rozmiary zabezpieczonych wyrobów tytoniowych

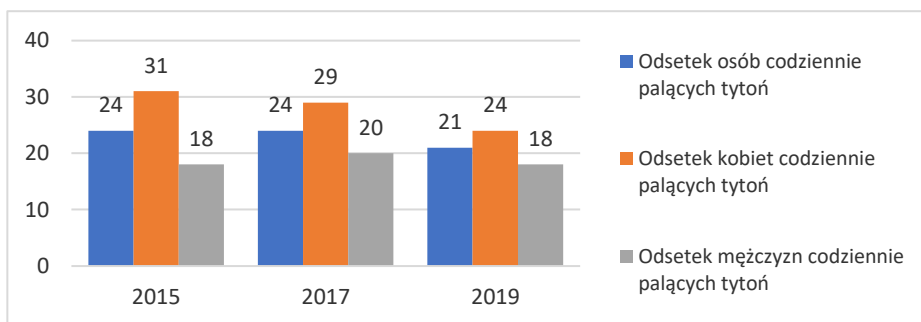
Podjęte czynności	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zabezpieczone papierosy [szt.]	186 842 879	199 981 271	168 862 819	156 307 118	211 751 304	190 869 854
Zabezpieczona krajanka tytoniowa [kg]	437 673	305 623	259 352	267 100	324 460	306 025

Źródło: raporty statystyczne z działalności CBŚP za lata 2015–2020.

W badanym okresie służby zabezpieczały zarówno nielegalnie wyprodukowane papierosy, jak i krajankę tytoniową, a wielkość zabezpieczonych towarów

ulegała wahaniom. Działania służb niewątpliwie przyczyniały się do skutecznego przeciwdziałania szarej strefie tytoniowej, jednak nie można stwierdzić, że stanowią one główny czynnik odpowiadający za tak znaczne zmniejszenie udziału szarej strefy w rynku wyrobów tytoniowych.

Istotną kwestię dla przeprowadzonej analizy stanowi również odsetek osób palących papierosy w Polsce. Główny Inspektorat Sanitarny (GIS) przeprowadzania co 2 lata badanie na temat postaw Polaków wobec palenia tytoniu. Na podstawie raportu zidentyfikować można kierunek zmian w postawach Polaków (wykres 4).

Wykres 4. Odsetek Polaków palących papierosy

Źródło: <https://www.gov.pl/web/gis/postawy-polakow-wobec-palenia-tytoniu-raport-2017> (21.11.2021).

Odsetek osób palących ulegał spadkowi, jednak zmianę tę odnotowano dopiero w 2019 r. Pomimo sukcesywnego spadku odsetka palącej kobiety wartość ogólna pozostawała w latach 2015–2017 na niezmiennym poziomie z uwagi na wzrost odsetka mężczyzn palących tytoń codziennie.

Podsumowanie

Przewidywalna i racjonalna polityka akcyzowa, skuteczne egzekwowanie zastrzonych kar, a także dalsze doskonalenie sprawności operacyjnej odpowiednich służb niewątpliwie stanowią kluczowe determinanty obniżającego się poziomu szarej strefy rynku wyrobów tytoniowych w latach 2015–2020. Najbardziej istotny wpływ na wielkość szarej strefy w Polsce ma polityka akcyzowa państwa, która silnie oddziałuje na kształtowanie się cen papierosów. To właśnie cena stanowi główny czynnik decydujący o wyborze konsumenta. Geograficzne położenie Polski sprzyja dokonywaniu przestępstw gospodarczych o charakterze transgranicznym, co w szczególności związane jest z naruszeniami przepisów o podatku akcyzowym. W 2020 r. średnia cena paczki papierosów w Polsce wynosiła 14,63 zł, co stanowi blisko dwukrotność ceny papierosów na Ukrainie i prawie trzykrotność

cen na Białorusi. Różnica cen wyborów tytoniowych warunkuje uplasowanie się przemytu jako głównego źródła szarej strefy tytoniowej w Polsce. Kolejną z istotnych determinant stanowi nielegalna produkcja w Polsce, która według statystyk CBOŚ nadal utrzymuje się na wysokim poziomie. W badanym okresie liczba osób codziennie palących tytoń uległa nieznacznej zmianie, co wskazywać może na niewielkie jej skorelowanie z tendencją spadkową udziału szarej strefy w rynku wyrobów tytoniowych. Na podstawie dokonanej analizy stwierdzić należy, że zarówno polityka akcyzowa, jak i liczba kontroli transgranicznych powiązana z wykrywaniem nielegalnego przemytu stanowią kluczowe determinanty poziomu szarej strefy tytoniowej w Polsce w badanym okresie.

Bibliografia

- Allen E., *The Illicit Trade in Tobacco Products and How to Tackle it*, „World Custom Journal” 2011, vol. 6, no. 2.
- Allingham M.G., Sandmo A., *Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*, „Journal of Public Economics” 1972, no. 1.
- Empty Pack Survey. Poland Q1*, Instytut Doradztwa i Badań Rynku Almares 2021.
- Gołębiowski G., 2007. *Zjawisko szarej strefy z uwzględnieniem gospodarki polskiej*. „Współczesna Ekonomia” 2007, nr 1.
- <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/metadane/cechy/1467?back=True#> (21.04.2022).
- <https://cbsp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html> (21.11.2021).
- <https://www.belstat.gov.by/en/ofitsialnaya-statistika/real-sector-of-the-economy/prices/consumer-prices/annual-data/population-consumer-expenditures-pattern-in-the-republic-of-belarus-for-computation-of-consumer-pric/> (23.11.2021).
- <https://www.cenynaswiecie.pl/> (23.11.2021).
- <https://www.gov.pl/web/gis/postawy-polakow-wobec-palenia-tytoniu--raport-2017> (21.11.2021).
- Kanniainen V., Pääkönen J., Schneider F., *Fiscal and Ethical Determinants of Shadow Economy: Theory and Evidence*, „HECER Discussion Paper” 2004, no. 30.
- Schneider F., Bühn A., *Shadow economy: estimation methods, problems, results and open questions*, „Open Economics” 2018, vol. 1, issue 1.
- Przeciwdziałanie szarej strefie w Polsce 2016*, The Global Compact Network Poland 2016.
- Szara strefa 2021*, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych 2021.
- Szara strefa to nieuczciwa konkurencja*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców 2016.
- Walka z szarą strefą wyrobów tytoniowych*, „Business Paper #4” 2018.
- Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, CASE 2018.
- Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, CASE 2020.

Streszczenie

Geograficzne położenie Polski sprzyja dokonywaniu przestępstw gospodarczych o charakterze transgranicznym, związanych z naruszeniem przepisów o podatku akcyzowym. Szara strefa stanowi działalność gospodarczą, której czynności omijają rządowe regulacje prawne, zatem znajduje

się poza wiedzą organów państwa. Obejmuje ona transakcje pieniężne i niepieniężne o charakterze prawnym, czyli działalność, która podlegałaby opodatkowaniu, gdyby została zgłoszona odpowiednim władzom. Poziom szarej strefy tytoniowej w Polsce w latach 2015–2020 ulegał znacznemu obniżeniu. Celem artykułu jest omówienie poziomu szarej strefy i identyfikacja determinantów wpływających na jej poziom w badanym okresie. Do osiągnięcia zamierzonych celów przeprowadzono analizę literatury krajowej oraz międzynarodowej, a także raportów. Wnioski sformułowano dedukcyjnie. Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że przewidywalna i racjonalna polityka akcyzowa, skuteczne egzekwowanie zaostrzonych kar oraz doskonalenie sprawności operacyjnej odpowiednich służb stanowią kluczowe determinanty obniżającego się poziomu szarej strefy w badanym okresie.

Słowa kluczowe: tytoń, podatek akcyzowy, tradycyjne wyroby tytoniowe, oszustwa podatkowe

POLAND'S TOBACCO SHADOW ZONE

Summary

Abstract: Poland's geographic location is conducive to cross-border economic crimes related to violations of excise tax regulations. The shadow economy is an economic activity that circumvents government regulation and is therefore beyond the knowledge of government authorities. It includes both monetary and non-monetary transactions of a legal nature and includes activities that would be taxable if reported to the appropriate authorities. The level of Poland's tobacco shadow economy declined significantly between 2015 and 2020. The aim of the article is to discuss the level of the shadow economy and identify the determinants affecting its level during the period studied. To achieve the objectives, analysis of national and international literature and reports was conducted. Conclusions were formulated deductively. On the basis of the analysis, it was concluded that the predictable and rational excise policy, effective enforcement of harsher penalties and improvement of the operational efficiency of relevant services are the key determinants of the decreasing level of the shadow economy in the examined period.

Keywords: tobacco, excise tax, traditional tobacco products, tax fraud